

СВІДЧЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ОБОРОНИ ХЕРСОНА 24 ЛЮТОГО – 01 БЕРЕЗНЯ 2022 РОКУ

Водотика Сергій Григорович,
*доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії, археології
та методики викладання
Херсонського державного університету
sergijvodotyka@gmail.com
orcid.org/0000-0001-6011-6468*

Мета дослідження – аналіз свідчень військових щодо оборони Херсона 24 лютого – 1 березня 2022 року, тобто на початковому етапі повномасштабної агресії Росії. **Методи дослідження:** використано методи верифікації та порівняння свідчень військових різного рівня – сержанта (як свідок «окопної правди»), лейтенанта (рівень командира роти) і генерала, очільника Оперативного об'єднання «Південь» (саме це угруповання відповідало за оборону Запорізької і Херсонської областей). Їхні розповіді порівнюються між собою та з іншими джерелами інформації про перебіг воєнних дій. **Результати дослідження.** Виявлено, що українські захисники на Півдні України абсолютно уступали ворогу в чисельності особового складу, танків, броньованих машин, артилерії, авіації. Вони були розосереджені по всій величезній території Таврії, а небезпечні ділянки – Мелітополь, Каховська ГЕС тощо – виявилися неприкритими. Головна сила наших військ – 59-а окрема мотопіхотна бригада – була в грудні 2021 р. виведена із зони боїв і мала лише 60 % особового складу, перебувала у стадії переформатування, а її артилерійські та інженерні частини перебували у таборах далеко від її розташування на полігоні в Олешківських пісках. Воєнний стан до 24 лютого 2022 р. не було оголошено, а отже, навіть наявні наші сили не мали права повноцінно готуватись до відсічі ворогу. **Висновки.** Виходячи зі свідчень військових, зазначено, що Збройні сили України на Півдні держави не мали необхідних сил і засобів для протидії агресору, зокрема для підризу Антонівського мосту й оборони Херсона. До повномасштабного вторгнення Росії, про яке було відомо, слід було своєчасно ввести воєнний стан, провести мобілізацію, сформувані нові військові з'єднання, зокрема і Херсонську бригаду тероборони.

Ключові слова: повномасштабна агресія Росії, оборона Півдня України, оборона Херсона, свідчення військових.

TESTIMONIES OF UKRAINIAN COMBATANTS AS A SOURCE FOR STUDYING THE KHERSON DEFENCE OPERATION (24 FEBRUARY – 01 MARCH 2022)

Vodotyka Serhiy Hrigorovych,
*Doctor of Historical Sciences, Professor,
Professor at the Department of History,
Archeology and teaching methods,
Kherson State University
sergijvodotyka@gmail.com
orcid.org/0000-0001-6011-6468*

The **purpose** of the study is to analyse the testimonies of military personnel regarding the defence of Kherson on 24 February – 1 March 2022, which was part of the initial stage of Russia's full-scale aggression. **Research methods:** methods of verification and comparison of testimonies of military personnel of different levels – a sergeant (as a witness of the “trench truth”), a lieutenant (company commander) and a general, head of the Operational Group South (this group was responsible for the defence of Zaporizhzhia and Kherson regions). Their stories are compared with each other and with other sources of information about the course of the hostilities. The **results of the study** revealed that Ukrainian defenders in the South of Ukraine were completely inferior to the enemy in terms of personnel, tanks, armoured vehicles, artillery, and aviation. They were dispersed across the vast territory of Tavria, and dangerous areas such as Melitopol, Kakhovka hydroelectric power station, etc., were left uncovered. The main force of the Ukrainian army, the 59th Motorised Infantry Brigade, was withdrawn from the combat zone in December 2021 with only 60 % of its personnel, it was in the process of reformatting, and its artillery and engineering units were in camps far from its location at the Oleshky Sands training ground. Martial law was not declared until 24 February 2022, which meant that even our existing forces could not fully prepare to repel the enemy. **Conclusions.** Based on the testimony of the military, it is noted that the Armed Forces of Ukraine in the South of the country did not have the necessary personnel and means

to counter the aggressor, in particular, to blow up the Antonivskyi Bridge and defend Kherson. Before the full-scale Russian invasion, which was known, martial law should have been introduced in a timely manner, mobilisation should have been carried out, and new military units should have been formed, including the Kherson Brigade of Territorial Defence.

Key words: full-scale Russian invasion, defence of the South of Ukraine, defence of Kherson, military testimony.

1. Вступ

Свідчення військових є важливим, а часто унікальним джерелом з історії війни. Особливу роль відіграють ці свідчення у посттоталітарних суспільствах, оскільки проливають світло на ті аспекти і навіть сюжети, які в документальних, статистичних джерелах, матеріалах преси тощо не відображаються або висвітлюються неадекватно. Принципово важливу роль відіграють свідчення військових у період триваючої російсько-української війни, оскільки вони багато в чому визначають тренд сучасної і майбутньої візії війни.

Метою дослідження є верифікований і порівняльний аналіз свідчень військових щодо оборони Херсона 24 лютого – 1 березня 2022 року, тобто на початковому етапі повномасштабної агресії Росії. **Історіографія** сучасної війни робить тільки перші кроки. Власне, доробок науковців лише формується. Одним із перших на широкомасштабну агресію Росії відгукнувся професор С. Плохій монографією «Російсько-українська війна: повернення історії» (Плохій, 2023). В ній аргументовано охарактеризовано політико-історичний вимір війни у глобальному та вітчизняному вимірі. Чільне місце приділене перебігу подій на фронті, зокрема у розділі «Понтійська війна» подано опис оборони Херсона в лютому 2022 р. (Плохій, 2023: 222–223). Втім автор не аналізує причини швидкого захоплення ворогом Таврії і Херсона, фактично йдучи манівцями висунутих звинувачень у зраді колишнім посадовцям СБУ (Плохій, 2023: 225). Ці звинувачення наразі не знайшли судового підтвердження, а офіційна пропаганда вже зробила з фігурантів цієї справи «цапів-відбувайло» (Хто здав Чонгар?). Очевидно, саме поспіхом у підготовці праці зумовлені не лише деякі фактичні неточності, але й дивне зарахування до «справжніх героїв лихоліття» мера Херсона І. Колихаєва (Плохій, 2023: 225–226), який самоусунувся від оборони міста.

Більш аргументований аналіз оборони Херсона подано у монографії співробітника Інституту історії України НАН України В. Головка «Вторгнення. 2022. Широкомасштабна агресія Росії проти України» з виваженим твердженням про те, що «не був належним чином реалізований план оборони в Херсонській області». Проте потребує уточнення відповідна аргументація – «зрада на високому рівні», дії російських ДРГ, несподіваність нападу (Головка, 2023: 75–76), хоча, скажімо, про яку «несподіваність» можна вести мову на восьмому році війни і після масового зливу ЗМІ

планів Путіна. Непереконаливим виглядає пасаж про 70 % готовності ТРО прикордонних областей з огляду на те, що ТРО Херсонської і Запорізької областей до відсічі ворога виявилися неготовими (Головка, 2023: 28). Загалом же монографії С. Плохія і В. Головка започаткували історіографічний дискурс оцінок широкомасштабного вторгнення Росії.

2. Оцінка оборони Херсона Генеральним штабом Збройних сил України

Риси водночас джерела й наукової праці містить «Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий – березень 2022 р.)», підготовлений Центром воєнної історії Збройних сил України (Збройні сили України: сайт). Позитивною є наявність у складі авторів опису військових спеціалістів і професійних істориків (скажімо, професора І. Патриляка), що дозволяє поєднати політичні, економічні, міжнародні та власне воєнні аспекти. По-друге, саме точку зору Генштабу ЗСУ варто насамперед враховувати дослідникам. Так, на середину лютого 2022 р. ворог створив вздовж кордону України п'ять угруповань сухопутних військ загальною чисельністю понад 138,5 тис. військовослужбовців, у тому числі в Таврійському оперативному районі було зосереджено до 25,5 тис. осіб, 172 танки, 1311 бойових броньованих машин, 337 артилерійських систем калібром більше 100 мм, 143 установки реактивного залпового вогню, які сформували десь 25 батальйонних тактичних груп (мотострілецький батальйон з посиленням), які були основним тактичним з'єднанням у наступі. На кордонах агресор розгорнув до 430 літаків тактичної авіації і до 380 вертольотів, а 4-а армія повітряних сил Росії в районі Дону мала ще 265 бойових літаків. Брав участь у бойових діях і Чорноморський флот Росії – 6 підводних човнів і 41 бойовий корабель, 41 бойовий катер, 31 літак, 9 великих десантних кораблів з місткістю 3 тис. десантників (Воєнно-історичний опис російсько-української війни, 2022: 40–41). Подають військові і короткий опис військових дій у Таврії, зокрема виходу росіян з Перекопу на Нову Каховку і Херсон із завданням розвивати удар по лінії: Миколаїв – Одеса – Придністров'я (Воєнно-історичний опис російсько-української війни, 2022: 83). Щодо безпосередньо боїв за Херсон, то Генштаб повідомив буквально в десяти словах таке: до 27 лютого «зав'язалися бої за Херсон», «упродовж 2–3 березня 2022 р. м. Херсон було захоплено російськими окупантами». Подальше просування було зупинено

(Воєнно-історичний опис російсько-української війни, 2022: 90).

Очевидно, що для військового командування Росії Херсон мав другорядне значення з огляду на те, що основний удар росіян з Чонгару був спрямований на Мелітополь і далі на Запорізьку АЕС та Маріуполь. З Перекопу основний напрямок наступу був на Каховку – Вознесенськ – Одесу. На Херсон був спрямований допоміжний удар для захоплення Антонівського мосту, аеродрому у Чорнобаївці та просування по дирекції Миколаїв – Одеса для відривання України від Чорного моря.

Військові з Центру воєнної історії не відповіли на багато питань щодо безпосередньої оборони Херсона: яке угруповання було розгорнуто українським командуванням у Таврії та які війська брали безпосередню участь в обороні міста; в чому полягав план захисту Таврії і Херсона; чому не було підірвано мости через Дніпро; чи була взаємодія з місцевою владою та силами ТРО зокрема; як власне Херсон реагував на небезпеку окупації тощо. Відповіді на ці питання спробуємо знайти у свідченнях військових.

3. Евристичний потенціал свідчень військових

Природно, що свідчення військових мають піддаватися верифікації, всебічній і прискіпливій зовнішній і внутрішній критиці, співставлення з іншими джерелами. Наразі повноцінно провести такий аналіз неможливо через об'єктивні (триваюча війна і пов'язані з цим обмеження) і суб'єктивні (кримінальна справа по факту захоплення агресором частини Півдня України, що впливає на свідчення військових) причини.

Першим виникає питання про причини швидкого прориву російських військових з Криму і не підризу мостів на Чонгарі. Відповідь міститься в інтерв'ю Івана Сестриватовського, 48-річного контрактника, сержанта Збройних сил України і командира підрозділу, який безпосередньо мав підірвати мости через Чонгар. Це професійний, підготовлений і досить досвідчений (на фронті з 2014 р.) військовик для виконання завдання. Інтерв'ю було записано 6 липня 2023 р., тривало 33 хвилини і у версії YouTube виставлено відредагований варіант. На позір важко з'ясувати причину нервування сержанта під час інтерв'ю – наслідки полону, незвична ситуація, розгубленість перед двома молодими, вродливими і вкрай некомпетентними кореспондентками. На сержанта, очевидно, тиснула версія керівництва РНБО України і СБУ про те, що у прориві росіян винні зрадники.

Більш оптимістичним є свідчення 23-річного старшого лейтенанта ЗСУ, командира танкової роти 59-ої окремої мотопіхотної бригади Євгена Пальченка (позивний – Пісня). Це нове покоління військових, народжених і вихованих в Україні, кваліфікованих, професійних, це надія

й опора України. Йому вже 2 березня 2022 р. за героїзм у боях за Херсон присвоїли звання Героя України. В інтерв'ю Євген буденно розповідає про свій подвиг – висунувся, давав накази стріляти і сам стріляв, його танк таки підбили – переїхав на інший, зачистив Антонівський міст, оточені залишки бригади вийшли з оточення. Посміхається при згадках про кумедні випадки, хвалить підлеглих і командирів, жаліє за загиблими. Він досі в запалі боїв. Отак і виходить: ніби звичайний український хлопець, звичайний молодий офіцер, але водночас справжній Герой (Герой України Пальченко).

Герой оборони Миколаєва генерал-майор Дмитро Марченко вважає, що Херсон «здали свідомо» і що місцева влада не організувала оборону (Генерал Марченко: «Херсон здали свідомо»). І цю точку зору досвідченого генерала-патріота надалі необхідно дослідити.

На питання про причини прориву росіян з Криму продумані відповіді дає генерал-майор Андрій Соколов, який з 3 жовтня 2021 р. очолював штаб Оперативного командування ЗСУ «Південь» (територія Запорізької і Херсонської областей). Розумний, досвідчений, добре освічений і підготовлений, неквапливий, чітко формулює думки.

Свідчення цих військових дають можливість уточнити і часом переглянути наявні погляди на оборону Херсона.

4. Свідчення Івана Сестриватовського про ситуацію на Чонгарі 24 лютого 2022 р.

В інтерв'ю сержант 137-го окремого батальйону морської піхоти Іван Сестриватовський розповів так звану «окопну правду». 24 лютого 2022 р. він перебував на кордоні з Кримом на Чонгарі і саме він мав привести в дію закладену вибухівку. З осені 2021 р. перебував на Чонгарі на посаді заступника командира взводу (30 вояків). За час перебування на Чонгарі проводились навчання, готувались до «будь-якого вторгнення». У лютому 2022 р. посилили спостереження. З 2014 р. було заміновано три мости (залізничний і два автомобільних), він знав що і як заміновано, пройшов інструктаж, але він не сапер і саме на цьому Іван наголошує в інтерв'ю. Стан мінування регулярно перевірявся начальством (остання перевірка була за два тижні до вторгнення). «Ніяких розпоряджень про розмінування не було» (Чому не підірвали мости на Чонгарі?: таймер 29.00–29.06), що підважує версію про «зраду» щодо безпосередніх причин не підризу мостів.

«Ніч з 23 на 24 лютого як перед очима стоїть» – практично не спав, всіх розставили по позиціях, після 3.00 з командиром взводу пішли на позицію для підризу, підключили механізми підризу, командир залишив його на позиції підризу. Приблизно о 04.30 почався мінометний обстріл ворога, зв'язок пропав і рішення про

підрив І. Сестриватовський приймав самостійно, але вибуху не сталося через або розрив дротів мінами, або дій ворожих ДРГ. Спроби поновити дію пошкодженого механізму підризу успіху не мали. Сержант відступив і почав пробиратися до своїх з двома морпіхами-контрактниками і трьома прикордонниками, які відстали від підрозділів. Близько 16.00 групу оточили російські військові. Івана взяли в полон. Обміняли у квітні 2023 р. «З мого боку я все зробив, що міг», – наголошує сержант (Чому не підірвали мости на Чонгарі?).

Попередній підсумок можна звести до того, що він не все розкаже відверто, бо знає про слідство щодо не підризу мостів. Необхідно кілька разів уважно продивитися і прослухати його інтерв'ю, щоб зрозуміти логіку викладу і зміст сказаного, недоговореного і нескazanого.

Нарешті, сержант вважає, що підрив мостів не був критичним для ходу боїв, оскільки він не зупинив би російські війська, а затримав на одну – півтори години, бо у росіян були понтони і вони готувалися до такого розвитку подій. І що їх могло б зупинити, він не знає. Разом із тим військовик чітко розуміє: «Завдання не виконане» (Чому не підірвали мости на Чонгарі?: таймер 26.50).

5. Свідчення лейтенанта Євгена Пальченка

Лейтенант Євген Пальченко на 24 лютого 2022 р. – командир танкової роти 59-ої окремої мотопіхотної бригади імені Якова Гандзюка, протягом перших трьох діб масштабного вторгнення агресора прийняв щонайменше чотири бої з ворогом у районі Сергіївки біля Нової Каховки, Олешок, Антонівського мосту, Чорнобаївки та забезпечив вихід наших військ з оточення в районі Олешок. Найважче для лейтенанта – командувати через відповідальність за життя людей, Євген відзначає інтенсивність боїв і добре ставлення херсонців (Герой України Євген Пальченко).

На момент вторгнення 59-а бригада перебувала у неповному складі на полігоні в Олешківських пісках. Тривога пролунала о 4.30 (всі розуміли, що це бойова тривога, хоча не міг повірити у війну). Підрозділ втратив від 4 танків і бойовими «залишилось» 6 танків (Херсон здали або захищали?: таймер 09.00). Танки бригади (не зрозуміло скільки, але в танковому батальйоні бригади зазвичай 30–40 танків, в роті Євгена було 10 танків, хоча тут чіткість відсутня) згідно з планом оборони висунулися до Північно-Кримського каналу, а Є. Пальченко з шістьма танками мав прикрити міст через канал під Новою Каховкою (Сергіївка) і виграти час. Тут була вражена колона росіян.

Далі лейтенант отримав наказ йти в авангарді батальйону для «зачистки» Антонівського мосту, який уже захопив ворог і заблокував українські війська в «мішку» між Раденськом і Олешками. До півночі 24 лютого наказ було виконано, наші

підрозділи вийшли з оточення. Про дії Херсонського ТРО Євген не згадує.

25 лютого Є. Пальченко отримав наказ разом з підрозділами 80-ої окремої десантно-штурмової Галицької бригади, яка підійшла до Херсона, зайти і зачистити Інженерне, вийти в Наддніпрянське і звідти вдарити по захопленому росіянами Антонівському мосту для можливого його підризу. Але ворог на цей час перейшов Дніпро через греблю Каховської ГЕС і просунувся до Антонівки з півночі, а українські підрозділи знов опинилися у «мішку». Відповідно, підрозділ Пальченка отримав новий наказ – зайняти позицію в районі Чорнобаївки для контролю мосту на ділянці Херсон – Миколаїв. Танки лейтенанта залишилися без прикриття через відхід мотопіхоти. І знову був бій, танк Євгена підбили, але він з екіпажем відступив на Миколаїв. Там він взяв участь в обороні Миколаївщини і далі вже звільняв Херсонщину. Але це вже інша тема.

Що додають до цієї канви свідчення Є. Пальченка? Мрія Євгена – «перемога над ворогом» (Херсон здали або захищали?: таймер 1.12). Важливо, що напередодні війни, на Олешківських пісках, батальйон готувався до реальної війни. Напередодні вторгнення ворога окремі підрозділи бригади були виведені «у райони відповідальності» (Херсон здали або захищали?: таймер 4.47), тобто командування знало про неминучий напад і вжило певних заходів. І ще одне важливе зауваження – те, що молодий лейтенант очолив роту (підрозділом зазвичай має командувати капітан), свідчить про некомплект офіцерів – це, з одного боку, а з іншого – про високі професійні якості Євгена.

Пальченко вважає, що на початку ворожого нападу не було взаємодії між підрозділами: коли він заходив у Сергіївку (між Херсоном і Новою Каховкою для прикриття Олешок), звідти відходили інші українські підрозділи (Херсон здали або захищали?: таймер 12.03). Іншими словами, війська втратили керованість – чи не найстрашніше, що може трапитись на війні. Біля Сергіївки він зайняв позицію за посадкою, окопавшись часу не було, визначив для кожного танка сектор спостереження. Виявили колону танків і БМП з буквою Z (він зрозумів – не наші) і віддав команду «вогонь!» з дистанції 3–4 км із закритої, тобто майже максимальної для снаряду близько 7 км. Противник відійшов. Після «відпрацювання» отримав наказ відходити на Олешки, оскільки бригаду беруть «в кільце, в оточення» (Херсон здали або захищали?: таймер 13.30). Він з розпахом думав про багаторазову перевагу ворога, про гіркоту відступу і втрату великих територій (Херсон здали або захищали?: таймер 13.59).

По дорозі на Олешки зустрів інші танки бригади і далі висувалися разом. На Антонівському

мосту був противник – десантники з протитанковою зброєю. Танковий батальйон отримав команду зачистити міст, а Євген ішов з трьома танками на вістрі атаки, за ним – інший взвод. Він на швидкості пройшов місток через Конку, зв'язок росіяни заглушили, перед мостом підбитий танк їхнього батальйону. Біля посту ДАІ вискочили росіяни з ручними протитанковими гранатометами – він розстріляв їх з великокаліберного кулемета за 150–200 м – це вже було поночі, бо використовував прилад нічного бачення. Праворуч сунув на дорогу ворожа БМД (бойова машина десанту) – її розірвало снарядом «на запчастини», потім підбили БМД зліва, підійшли до Антонівського мосту. Звичайно, були й курйози: коли пройшли міст через Конку, він доповів командирі, що міст вільний і забув, що власне Антонівський міст ще попереду – слава Богу, зв'язок був відсутній (Херсон здали або захищали?: таймер 25.01–26.01).

Зачистили Антонівський міст і з «мішка» вийшла величезна колона техніки – рухались через міст до двох годин. Біля мосту, на лівому березі, батальйон спробував організувати оборону з різних військових підрозділів. Показово, що на питання кореспондента «А як взаємодіяли з міською адміністрацією?» Євген відповів: «Не знаю» (Херсон здали або захищали?: таймер 28.40).

Під час заправки під'їхали танки іншої бригади (якої – зрозуміло), почалась заправка (на танк до 3 т) і голос «Рухається колона ворога, до 100 одиниць техніки!». Десь о 23.30–24.00 авіаційний наліт, наші танки стоять просто неба, починається мінометно-артилерійський вогонь, підтягується піхота орків. Залишилось на правому боці декілька танків, вони бились і згодом вийшли за допомогою місцевих. Бій триває (Херсон здали або захищали?: таймер 32.50).

З лівого боку висунулись російські десантники з кулеметами, РПГ – Євген був за 150 м від свого танка, за 300 м – розрив бомби, він у шоці побіг до танка, закрити люк башти, танк запустили. В бою на мосту снаряд попав під башту і вивів з ладу механізм повороту башти, вручну наводять башту, командир батальйону лежить на броні їхнього танка і командує: «Пісня, зліва орки, вогонь!». Євген доводить гармату рухом танка, відкриває вогонь по орках, механік-водій докладає «Берці летять!». Тут відбилися, ззаду танка чує вогонь, піхота відступила, вони здали назад на 5 км від мосту. З усіх боків – вогонь і групи ворога, бригада втрачає танки. Отримують команду – повернутись на Антонівський міст, бо на нього з лівого берега зайшла 80-а окрема десантно-штурмова Галицька бригада. Підійшло 5 танків цієї бригади, у них закінчилась солярка, його підрозділ разом з 80-ою зайняли кругову оборону. Його танк і ще один вертаються на міст, проходять міст, зліва група ворога – «знімає» з кулемета, ззаду по танку

влучення в трансмісію і танк перестає повертатись в один бік (для повороту ліворуч треба повертати праворуч на 360 градусів) і так воювали два дні, чудом танки минають снаряди. Російський фугас перед ним пошкодив дорогу, комбат (йшов за ним) повертає ліворуч, де ворог, він – праворуч, де була вже 80-а бригада. Він прикриває комбата, в танк влучають кулі, шум, іскри пострілів.

Танк комбата загорівся, Євген робить 6 пострілів, голова болить і гудить (Херсон здали або захищали?: таймер 39.11). Вони відійшли. З Піснею залишилось 7 танків. Наголошує, що підрив нами Антонівського мосту значно б полегшив оборону і противник не дійшов би до Миколаєва – від Херсона до Нової Каховки понтонну переправу важко налагодити через обриви берега. На питання «Чому не підірвали?» Євген не дає прямої відповіді і каже, що наші десантники 80-ої, що були на мосту, дякували танкістам за допомогу, бо орків було у 3–4 рази більше. За твердженням Пісні, міст не був заздалегідь замінований, були невдалі спроби його підірвати.

Так, 25 лютого він отримав наказ зайти через Інженерне в Наддніпрянське і вдарити по колонах ворога з перспективою виходу на Антонівський міст. В районі Молодіжного ще два танки прикривали від ворога. Очевидно, що був намір командування нанести контрудар по ворогу на лівому березі (між Антонівкою і Наддніпрянським) і знову оволодіти Антонівським мостом. Цьому завадило дві роти танків ворога (приблизно 20 одиниць) з півночі, бо орки перейшли Дніпро через греблю Каховської ГЕС. Він повертає назад – «мої хлопці важливіші». Він прикриває відхід своїх танків – під час короткого бою його танки встигли підбити кілька ворожих машин і ворог відступає. Проте наші знову опиняються в кільці наступаючих орків і ворожої авіації – «фарш, нерозберіха» (Херсон здали або захищали?: таймер 44.20). Один наш танк підбили, операцію по виходу на міст і його підрив зірвано. Десантникам 80-ої, що були разом з ним, послужили NLOW (шведсько-британський протитанковий комплекс малої дальності, одноразовий, ручний), десантники не дали оркам прорватися, а він їх прикривав – його підпорядкували комбату 80-ої. Нова атака роти Т-72 (10 танків) і 5 БМП (бойова машина піхоти) ворога – танк його підрозділу з трьох пострілів знищив БМП і підбив два танки, орки відступили. Наші почали відступ в бік Херсона.

Далі Євген отримав наказ боронити Чорнобаївку – він з чотирма танками і трьома БМП захищав залізничний міст, решта підрозділу відійшла до Миколаєва. Їх покинули БМП (чії, за чийм наказом – не каже), знов залишилися самі танки без піхоти. Він звернувся до комбрига щодо піхоти. Отримав зустрічне запитання: «Ти ще тут?» і наказ відходити до Миколаєва, бо у росіян

переважаючі сили (Херсон здали або захищали?: таймер 49.10). Тобто про нього забули і він знову залишився сам на сам з ворогом.

На його чотири танки з правого флангу, з Чорнобаївки виходить рота танків і рота БМП (загалом 20 машин). Він дає команду заводити танки, починають розворот на ворога – перший ворожий снаряд прилітає в башту його танку, танк горить. Він хапає сумку з документами, дає екіпажу команду покинути машину, а іншим танкам – відкрити цільний вогонь. Через кілька хвилин у його танку зірвалися боєприпаси. Він сів на інший танк і вони відходили на Миколаїв при тому, що один танк несправний (Херсон здали або захищали?: таймер 53.20).

Євген зазначає, що в екіпажі було організоване чергування і відпочинок в Інженерному: «збіглось пів села – хто чай, хто сало, хто ковбасу», в підрозділі був некомплект екіпажів і він зазначає: «Головне – люди, машина – то таке».

Бої під Миколаєвом відрізнялися від херсонських – взаємодія, бойове злагодження, танкам допомагали міномети й артилерія, в першому бою залишаються два танки (інші вийшли з ладу й відійшли), за півтори години бою відстріляв увесь боєкомплект, але ворог відбитий.

Це погляд з башти танка командира взводу (як вказано в Указі про присвоєння звання Героя України) чи точніше роти. Набагато ширшим є генеральський погляд.

6. Свідчення генерала Андрія Соколова

На 24 лютого 2022 р. генерал-майор (двозірковий генерал) Андрій Соколов був заступником командувача – начальником оперативного штабу ОК (Оперативного командування) «Південь», обіймаючи цю посаду на ротацийній основі з жовтня 2021 р. Угрупування «Південь» відповідало за оборону Херсонської і Запорізької областей. Йшла підготовка штабу, теж реформованого на ротацийній основі. Після загострення ситуації у січні 2022 р. відпрацювали завдання по обороні на місцевості, все було сплановано. Проте повністю підготовка не була завершена, навіть штаб не був повністю злагоджений (Про прорив росіян з Криму, мінування Чонгару, втрату Мелітополя: таймер 6.31). Не зрозумілою і нелогічною виглядає «відсутність» у свідченнях згадки про дії командувача ОК «Південь» генерал-майора А. Ковальчука.

Генерал знав, що можливе широкомасштабне вторгнення і готувався, проте заважала недостатня кількість військ і ротацийна основа сил угруповання – одні частини приходили, інші уходили. На момент вторгнення бойових сухопутних підрозділів було десь 1,5–1,7 тис. 59-ої мотопіхотної бригади (перебували на відновленні боєздатності під Олешками), два її дивізіони артилерії були на навчанні (Про прорив росіян з Криму, мінування

Чонгару, втрату Мелітополя: таймер 10.48). Був ще 137-й батальйон морської піхоти у складі 250 чоловік, з яких частина – строковики. Батальйон виконував «стабілізаційні заходи на кордоні з Кримом», тобто був розтягнутий на 200 км окремими спостережними постами і мав три взводних (взвод – 30 чоловік) опорних пункти (позиція, підготовлена до кругової оборони) в районах Чонгару, Перекопу і у с. Каїри. Тобто мізерні українські сили були розпорошені по величезній території.

Зрозуміло, що ці сили навіть у фантазіях не могли протистояти натиску 25 батальйонних тактичних груп ворога (приблизно 20 тис. вояків) і зосереджених в ударних угрупованнях. Не важко уявити, що було на початку удару росіян. Відкритим залишається питання «Чому так сталося?».

Генерал чітко розуміє, що наявних сил було абсолютно не досить, а за планами на момент загострення боротьби південь мали боронити щонайменше дві бригади ЗСУ на херсонському і мелітопольському напрямках. Фактично ж на мелітопольському напрямку взагалі не було сил і генерал відправив туди свій резерв – танкову роту (Про прорив росіян з Криму, мінування Чонгару, втрату Мелітополя: таймер 13.59). Питання збільшення сил порушувалось командуванням ОК «Південь» перед командувачем Об'єднаних Сил генералом С. Наєвим, але сил у ЗСУ було не досить, щоб прикрити позиції від Білорусі до Криму. Отже, достатніх сил і засобів для оборони Таврії не було і не могло бути з об'єктивних причин – командування ЗСУ не мало сил прикрити весь кордон. Чисельність і склад ЗСУ визначаються Верховною Радою України і Президентом України як Верховним Головнокомандувачем. На момент широкомасштабного нападу чисельність і склад ЗСУ відповідали нормам мирного часу.

Генерал зазначає, що дві бригади, про які йшлося вище, повинні були забезпечити стабілізаційні заходи на зразок АТО у 2014 р. – протидія проникненню ДРГ. Цього було замало для протидії широкомасштабній агресії, а тому планом оборони передбачалось – дві механізовані бригади ЗСУ і дві бригади ТРО. І те, що другу бригаду заздалегідь не дали на Південь, означає, що план оборони не був приведений у дію. На бригади ТРО – Херсонську і Запорізьку – генерал не розраховував, бо їх не передали ЗСУ і вони не були навіть зібрані на початок війни. Недоукомплектована Запорізька бригада поступила в розпорядження генерала на кінець доби 25 лютого, а Херсонська, наскільки він знає, так і не була сформована (Про прорив росіян з Криму, мінування Чонгару, втрату Мелітополя: таймер 17.44).

Інформація щодо нападу приходила з грудня 2021 р., вони самі бачили, що росіяни нарощують

сили. 23 лютого генерал отримав наказ вийти з 59-ою бригадою і зайняти оборонні рубежі. Був уточнений план виходу, бригада отримала боєприпаси (це підтверджує і Є. Пальченко) і була в бойовій готовності до виходу на полігоні в Олешківських пісках, тобто 59-а бригада «не встигла» виконати наказ про вихід на оборонні рубежі. Ці рубежі не мали підготовлених позицій – Херсонщина не мала спеціального статусу для цього (Про прорив росіян з Криму, мінування Чонгару, втрату Мелітополя: таймер 24.09).

Росіяни почали бойові дії о 4.00–5.00 годині 24 лютого, генерал зустрів війну на командному пункті – спостерігав зліт більше 30 літаків, які завдали удару по важливих цілях, після цього почався обстріл українських позицій біля Криму, причому вогонь спочатку вели по територіях перед позиціями для розмінування, а потім безпосередньо по наших позиціях (Про прорив росіян з Криму, мінування Чонгару, втрату Мелітополя: таймер 19.16).

На Чонгарі слід було підірвати мости до підходу противника, а коли він вже підійшов і впливає вогнем та ДРГ – зробити це практично неможливо. Але через Чонгар вівся наступ на Мелітополь. На Херсонщину з Криму через Перекоп ведуть дві дороги – на Каланчак – Херсон і Чаплинку – Каховку (Про прорив росіян з Криму, мінування Чонгару, втрату Мелітополя: таймер 24.09).

Типова ситуація була з підривом мосту в Генічеську. За планом два причепа з вибухівкою мали вивезти на міст і підірвати, сам міст не був замінований. Спочатку причепа стояли біля мосту і завдання під час тренування виконували за 15 хвилин (це було у 2018 р.), а у 2021 р. власник землі попросив звільнити територію, причепа вивезли на край Генічеська. І коли надійшла команда на підрип: поки тягнули причепа, противник підійшов, і матрос-підрипник під вогнем росіян привів у дію один причеп і підірвав (не повністю) автомобільний міст між Арабатською стрілкою і Генічеськом. Герой загинув (Про прорив росіян з Криму, мінування Чонгару, втрату Мелітополя: таймер 27.06).

Ще у 2014 р. були заміновані кілька мостів на каналах – Північно-Кримському і Каховському магістральному – тоді і військ було більше, вони доглядали за замінованими мостами. Не можна залишити замінований міст на мирній території без нагляду. З часом з 2015 р. військ стало менше, міновані мости утримувати стало нікому й їх розмінували. Перед вторгненням генералу передали дві групи саперів, він давав наказ негайно мінувати – деякі мости підірвали, одна група мінерів загинула (Про прорив росіян з Криму, мінування Чонгару, втрату Мелітополя: таймер 32.53). Ніяких мінних полів і загороджень після 2014 р. не знімали. Наявні мінні поля на мирній території

були позначені, про них знали і росіяни. Дороги не були заміновані – ними їздили, на межі з Кримом мінування було заплановане, але команди на мінування генерал не отримав (Про прорив росіян з Криму, мінування Чонгару, втрату Мелітополя: таймер 36.46).

Після вторгнення росіян радіозв'язок «ліг відразу», два взводи морських піхотинців знали, як діяти і почали самостійний відхід у район зосередження. Користувались мобільним зв'язком, 59-а бригада через швидке просування ворога не вийшла на оборонні рубежі і війну зустріла на полігоні біля Олешок. Генерал дав команду перейти до оборони там, де знаходяться. Це було виконано частково, і далі під натиском противника бригада почала відходити на лівий берег Дніпра (Про прорив росіян з Криму, мінування Чонгару, втрату Мелітополя: таймер 39.05). Це твердження дещо розходиться в деталях з повідомленнями Пісні, але сутність залишається.

Генерал уточнив, що 24 лютого 2022 р. противник наступав угрупованнями з 22-го армійського корпусу у повному складі, дивізії 58-ої армії і до половини 7-ої Новоросійської десантно-штурмової дивізії, що давало ворогу абсолютну перевагу. Діяв також повітряний компонент (десь 140 літаків, 60 вертольотів), причому наше ППО в перший день ніяк себе не проявило (Про прорив росіян з Криму, мінування Чонгару, втрату Мелітополя: таймер 42.29).

Щодо оборони Херсона, то генерал вважає, що Дніпро є стратегічним рубежем оборони і потребує відповідного угруповання. Сподіватись, що наявні сили ЗСУ могли утримати росіян у Херсонській області і ще утримуватимуть Дніпро «м'яко кажучи неправильно», тобто по Дніпру слід було завчасно створити стратегічний рубіж оборони хоча б на ділянках Очаків – Антонівський міст і в районі Каховської дамби. Чому не зробили – він не знає. «По стабілізаційній операції я відповідав за ці ділянки [Херсонщини], по оборонній – то вже не моя територія, бо кордон його території проходив по лівому берегу Дніпра». І «чия це територія» генерал не знає, бо це «стратегічні плани» (Про прорив росіян з Криму, мінування Чонгару, втрату Мелітополя: таймер 46.33).

На питання кореспондента, що «Ніхто не може знайти кінців – що трапилось з Херсоном?», генерал наголошує, що він не мав сил і засобів для ведення навіть стабілізаційної операції, не те, що на оборону Херсона. Зокрема, не міг вплинути на мінування переправ через Дніпро, не мав вибухівки для підрипу Антонівського мосту (а це декілька тонн), не мав відповідних технічних засобів. Мости через Дніпро не були заміновані (Про прорив росіян з Криму, мінування Чонгару, втрату Мелітополя: таймер 47.01).

З 59-ої бригади генерал перекинув під Мелітополь найкращий 9-й мотопіхотний батальйон, його штаб за планом пересувався в Лепетиху, але після захоплення російським десантом Антонівського мосту, штаб вийшов на Василівку в район Мелітополя, що дозволило зберегти штаб й управління військами. Далі генерал діяв на Мелітопольському напрямку. З цікавого – «влада Мелітополя лежала на землі», ніякого спротиву організовано не було (Про прорив росіян з Криму, мінування Чонгару, втрату Мелітополя: таймер 52.02).

На Каховську дамбу росіяни вийшли вже в перший день війни, причому з танкового батальйону 59-ої бригади одна рота пішла на Скадовськ для блокування морського десанту, рота Є. Пальченка пішла на Нову Каховку, але згодом повернулася у Херсон і прийняла бій, про це докладно розповів Є. Пальченко.

Щодо загальної оцінки ситуації на Півдні – ворога чекали, розробили плани оборони і противник діяв так, як передбачали – захоплення мостів, переправ на Дніпрі, удар по Мелітополю і Маріуполю для створення сухопутного коридору з Кримом. Для оборони Півдня не вистачало сил і засобів, на 24 лютого 2022 р. ЗСУ були в «мирних штатах», не було створено необхідних для оборони додаткових формувань: зі складу Сухопутних військ десь 12 бригад були на Донбасі, резерви, слід було прикрити Київ, Харків і Чернігів. Тому на Південь сил не вистачало. Генерал вважає, що перед 24 лютого 2022 р. слід було провести мобілізацію та оголосити воєнний стан або провести «навчання» сил ТРО і зібрати бригади ТРО та «вивести в райони оборони». Генерал знає про слідчу справу щодо подій на Півдні, його опитували слідчі «поки що як свідка» (нервово посміхається). Генерал зазначає, що слід провести перевірку й аналіз щодо дій не лише на Півдні, а й по всьому фронту. І суспільство з часом визначиться, «хто був правий і хто не правий, хто міг і не міг,

хто повинен був щось робити і хто міг, але не зробив» (Про прорив росіян з Криму, мінування Чонгару, втрату Мелітополя: таймер 56.50). До цих слів генерала додати нічого.

7. Висновки

Підсумовуючи, зазначимо, що свідчення військових (сержанта, лейтенанта і генерала) щодо оборони Херсона дозволяють значно уточнити наше розуміння не лише перебігу, але й причин складних і неоднозначних подій 24 лютого – 1 березня 2022 р. у Таврії та Херсоні. У розповіді Івана Сестриватовського проглядається «окопна» і «солдатська» правда про події на Чонгарі в день початку повномасштабної російської агресії – підготовка виявилася недостатньою, мости не були підірвані. «Лейтенантська правда» Героя України Євгена Пальченка дозволяє аргументовано говорити про професіоналізм, героїзм, відчайдушність наших захисників. Свідчення генерала Андрія Соколова залишають неоднозначні враження. «Генеральська правда» переносить нас з тактичного на оперативно-стратегічний, навіть більше стратегічно-політичний рівень оцінок подій. Так, ЗСУ на Півдні мали плани прикриття й оборони Півдня, але під ці плани не було мінімально необхідних сил. Очевидно, що ситуацію могли і мали змінити випробувані історією заходи напередодні 24 лютого 2022 р. – введення воєнного стану для можливості військовим діяти, а не спостерігати, проведення мобілізації для переведення армії у стан війни, оскільки ЗСУ мирного часу абсолютно уступали ворогу і не мали шансів захистити Південь і зокрема Херсон. Не було вжито й мінімально необхідних заходів для реального створення ТРО і мобілізації населення за прикладом Києва.

Втім це лише свідчення військових в умовах преси цензури і відкритої кримінальної справи щодо подій на Півдні України. Реконструкція подій в Херсоні і навколо міста в лютому 2024 р. лише починається.

Література:

1. Збройні сили України : *сайт*. URL: <https://www.zsu.gov.ua> (дата звернення: 11.03.2024).
2. Генеральний штаб ЗСУ / General Staff of the Armed Forces of Ukraine. URL: https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua/?locale=uk_UA (дата звернення: 11.03.2024).
3. Віталій Портников. URL: <https://www.youtube.com/@portnikov> (дата звернення: 11.03.2024).
4. Плохий С. Російсько-українська війна: повернення історії / пер. з англ. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2023. 400 с.
5. Головка В. Вторгнення. 2022. Широкомасштабна агресія Росії проти України. Київ : Інститут історії України НАН України, 2023. 602 с.
6. Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий – березень 2022 р.). Київ : МО України, 2022. 112 с.
7. Херсон здали або захищали? Бій, за який Зеленський дав «героя». Інтерв'ю танкіста Пальченка : *сайт НукВести НД*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=b2vUvAyPUjo>. (дата звернення: 11.03.2024).
8. Герой України Євген Пальченко: про звання, побратимів та рідних. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Bosf0nRwuLo>. (дата звернення: 11.03.2024).
9. Чому не підірвали мости на Чонгар? Розповідає військовий, який намагався це зробити. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=0PN2j2cSn6o>. (дата звернення: 11.03.2024).

10. Хто здав Чонгар? Буданов і Малюк натякають на зрадників #шоубісики. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=NxtdwpPZVEg> (дата звернення: 11.03.2024).
11. Герой України Пальченко про оборону Херсона, російську армію та майбутню перемогу. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=f5ZDIR8-B4w> (дата звернення: 11.03.2024).
12. Генерал Марченко: «Херсон здали свідомо»: Ексклюзивне інтерв'ю @DWUkraine. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=8GPMaQamSQY> (дата звернення: 11.03.2024).
13. Про прорив росіян з Криму, мінування Чонгару, втрату Мелітополя – Соколов. VII. Інтерв'ю. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=2Iobk1NWbjw> (дата звернення: 11.03.2024).

References:

1. Zbroini syly Ukrainy: Sait [The Armed Forces of Ukraine: Website]. Retrieved from: <https://www.zsu.gov.ua> (Last accessed: 11.03.2024) [in Ukrainian].
2. Heneralnyi shtab ZSU / General Staff of the Armed Forces of Ukraine. [General Staff of the Armed Forces of Ukraine]. Retrieved from: <https://www.facebook.com/General-Staff.ua/?locale=uk-UA> (Last accessed: 11.03.2024) [in Ukrainian].
3. Vitalii Portnykov [Vitalii Portnikov]. Retrieved from: <https://www.youtube.com/@portnikov> (Last accessed: 11.03.2024).
4. Plokhii, S. (2023). Rosiisko-ukrainska viina: povernennia istorii. Kharkiv: Knyzhkovyi klub “Klub Simeinoho Dozwillia” [in Ukrainian].
5. Holovko, V. (2023). Vtorhnennia. 2022. Shyrokomashtabna ahresiia Rosii proty Ukrainy [Invasion. 2022. Russia's large-scale aggression against Ukraine]. Kyiv [in Ukrainian].
6. Voienno-istorychnyi opys rosiisko-ukrainskoi viiny (liutyi – berezen 2022 r.). (2022) [Military and Historical Description of the Russian-Ukrainian War (February – March 2022)]. Kyiv [in Ukrainian].
7. Kherson zdaly abo zakhyshchaly? Bii, za yakyi Zelenskyi dav “heroia”. Interviu tankista Palchenka: Sait NykVesty ND [Was Kherson surrendered or defended? The battle for which Zelensky gave a “hero”. Interview with tanker Palchenko]. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=b2vUvAyPUjo> (Last accessed: 11.03.2024). [in Ukrainian]
8. Heroi Ukrainy Yevhen Palchenko: pro zvanntia, pobratymiv ta ridnykh. [Hero of Ukraine Yevhen Palchenko: about his rank, comrades-in-arms and family]. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=Bosf0nPwuLo> (Last accessed: 11.03.2024) [in Ukrainian]
9. Chomu ne pidirvaly mosty na Chonhar? Rozpovidaie viiskovy, yakyi namahavsia tse zrobyty [Why were the bridges to Chongar not blown up? A soldier who tried to do it tells]. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=0PN2j2cCn6o> (Last accessed: 11.03.2024) [in Ukrainian]
10. Khto zdav Chonhar? Budanov i Maliuk natiakaut na zradnykiv #shoubisyky [Who surrendered Chongar? Budanov and Malyuk hint at traitors #showbizyky]. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=NxtdwpPZVEg> (Last accessed: 11.03.2024) [in Ukrainian].
11. Heroi Ukrainy Palchenko pro oboronu Khersona, rosiisku armiiu ta maibutniu peremohu [Hero of Ukraine Palchenko about the defence of Kherson, the Russian army and the future victory]. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=f5ZDIR8-B4w> (Last accessed: 11.03.2024) [in Ukrainian].
12. Heneral Marchenko: “Kherson zdaly svidomo” [General Marchenko: “Kherson was surrendered deliberately”: Exclusive interview with @DWUkraine]. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=8GPMaQamSQY> (Last accessed: 11.03.2024) [in Ukrainian].
13. Pro proryv rosiian z Krymu, minuvannia Chonharu, vtratu Melitopolia – Sokolov [Sokolov about the Russian breakthrough from Crimea, Chongar mining, and Melitopol loss]. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=2Iobk1NWbjw> (Last accessed: 11.03.2024) [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 29.04.2024
The article was received 29 April 2024